

POKRET POLET

#EY
ZA TEBE

SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

**Socijalna preduzeća – šansa
za ekonomsko osnaživanje
ranjivih grupa u Čačku**

Socijalna preduzeća – šansa za ekonomsko osnaživanje ranjivih grupa u Čačku

Autorka: Anđela Stanisavljević

Organizacija: Centar za monitoring i aktivizam - CEMA

Mentorka: Zorana Milovanović

Rezime

Nakon usvajanja Zakona o socijalnom preduzetništvu u februaru 2022. godine, u fokusu implementacionog procesa naći će se lokalne samouprave, čiji zadatak će biti ostvarivanje regulatorno-strateškog okvira za razvoj sektora socijalnih preduzeća. Ipak, nepostojanje regulatorno-strateškog pristupa ovoj oblasti na nivou lokalnih samouprava rezultira neodovoljnim razumevanjem i afirmacijom značaja koji socijalna preduzeća imaju za rešavanje važnih socijalnih izazova i smanjenja siromaštva kroz zapošljavanje žena starosti 45+ i osoba sa invaliditetom. Na primeru grada Čačka ukazana je potreba za pronalaženjem inovativnih rešenja za osnaživanje i inkluziju osetljivih i marginalizovanih grupa – kao što je socijalno preduzetništvo. Predlog javne politike obuhvata jasno definisanu potrebu za donošenjem politika na lokalnom nivou, koje će na adekvatan način regulisati osnivanje i rad socijalnih preduzeća, sa ciljem osnaživanja osetljivih i marginalizovanih grupa, ali i davanja doprinosa sveukupnom održivom razvoju grada Čačka.

Ključne reči: socijalno preduzetništvo, žene 45+, osobe sa invaliditetom, grad Čačak, održivi razvoj, javne politike, lokalna samouprava, lokalna zajednica

Uvod

Socijalno preduzetništvo predstavlja praksu poslovanja čiji je cilj rešavanje nekog društvenog izazova ili stvaranje pozitivnog društvenog uticaja u zajednici kroz generisanje profita na tržištu i njegovo ulaganje u adekvatna rešenja. Ovaj model preduzetništva podstiče socijalno uključivanje i doprinosi jačanju društvene kohezije¹. Praksa razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srbiji pojavila se u okviru procesa političkog približavanja Evropskoj uniji. Uprkos većem potencijalu za afirmaciju i političko uređivanje ove oblasti usled EI Srbije, socijalna preduzeća nisu u dovoljnoj meri prepoznata u našoj kulturi poslovanja i pravnom sistemu, pa je tako tek 2022. godine, nakon

¹ Srećković, D. i Milovanović Z. (2022). *Mapiranje ekosistema socijalne i solidarne ekonomije u Srbiji*. Beograd: Koalicija za razvoj solidarne ekonomije. Dostupno na: <https://solidarnaekonomija.rs/analiza-mapa-ekosistema-socijalne-i-solidarne-ekonomije-u-srbiji-2022/>.

višegodišnjeg zalaganja civilnog društva, usvojen Zakon o socijalnom preduzetništvu. Implementacija Zakona uslediće u punoj meri tek nakon što se stvori podsticajni okvir za razvoj sektora socijalnih preduzeća u vidu usvajanja Programa razvoja socijalnog preduzetništva na nacionalnom nivou, kao i razvoj sistema podrške u lokalnim samoupravama. Poseban značaj za implementaciju Zakona predstavljaju uslovi i mehanizmi za implementaciju na nivou lokalne samouprave. Na primeru grada Čačka pokazaćemo da ovaj segment implementacije predstavlja svojevrsan izazov usled nepostojanja institucionalnog i strateškog okvira koji na bilo koji način prepoznaje i stimuliše rad socijalnih preduzeća u lokalnoj zajednici.

Prema podacima čačanskog Centra za socijalni rad², svaki osmi građanin je korisnik njihovih usluga, što čini 16.000 građana ovog grada. Godine 2021. na evidenciji Centra za socijalni rad nalazilo se 1336 osoba sa invaliditetom. Još jedna grupa stanovništva koja ima izuzetno težak položaj su žene starosti 45+ godina koje nemaju zaposlenje i prihode, a predstavljaju izuzetno važan deo radne snage. Postojeća praksa delovanja socijalnih preduzeća u Srbiji, a naročito u zemljama Evropske unije u kojima je socijalno preduzetništvo razvijeno, ukazuje na visok stepen pozitivnog uticaja delovanja i poslovanja socijalnih preduzeća na socijalno uključivanje i ekonomsko osnaživanje osetljivih i marginalizovanih grupa³. Socijalno preduzetništvo ima jak društveni uticaj pre svega na pokretanje pozitivnih promena koje doprinose rešavanju društvene nepravde i drugih društvenih izazova. Najprepoznatljiviji način na koji socijalna preduzeća ostvaruju svoju društvenu misiju jeste zapošljavanje teže zapošljivih kategorija društva, čime doprinose društvenoj koheziji i smanjenju nejednakosti. U tom svojstvu, razvoj socijalnog preduzetništva može potpomoći rešavanje izazova za osobe sa invaliditetom i žene starosti preko 45 godina i kroz njihovo osnaživanje i dalji razvoj lokalne zajednice.

² Izveštaj o radu Centra za socijalni rad Grada Čačka (2021). Dostupno na: <https://csrcacak.rs/images/documents/programi-izvestaji/izvestaj-2021-konacno.pdf>.

³ Evropska komisija (2020). Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi / *Social enterprises and their ecosystems in Europe*. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22304&langId=en>.

Opis problema i kontekst

U Srbiji socijalna preduzeća posluju bez regulatorno-strateškog okvira i mera podrške za razvoj. Ovakvo stanje uslovljava da vlade i lokalne samouprave ne prate poslovanje i potrebe sektora, niti doprinose razvoju sektora kroz podršku u finansiranju, razvoju kapaciteta, promociji i afirmaciji socijalnog preduzetništva u široj javnosti⁴. Istovremeno, problem koji prati delovanje sektora ogleda se u nedovoljno sagledanim potrebama i mogućnostima sektora socijalnih preduzeća od strane donosioca odluka i investitora; takođe, uža i šira javnost ne prepoznaju društveni uticaj koji socijalna preduzeća ostvaruju na razvoj zajednice.

Delovanje javnih institucija koje je do usvajanja Zakona o socijalnom preduzetništvu uticalo na razvoj sektora socijalnih preduzeća ogleda se u reformi socijalne politike, sprovedene u dobroj meri prema modelu evropskih država. Zadruga i preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje prošla su kroz značajne zakonske i organizacione promene nakon 2000. godine i zajedno sa neprofitnim organizacijama stvorile pravnu i organizacionu osnovu za razvoj socijalnih preduzeća u Srbiji. Proces zagovaranja za usvajanje Zakona o socijalnom preduzetništvu traje od 2010. godine, a usvojen je tek u februaru 2022. godine. Prema Zakonu o socijalnom preduzetništvu (u daljem tekstu: Zakon), ono je definisano kao „model poslovanja pod kojim se podrazumeva obavljanje delatnosti od opšteg interesa, radi stvaranja novih i inovativnih mogućnosti za rešavanje problema pojedinaca i društveno osetljivih grupa u lokalnoj zajednici, ali i u društvu u celini”⁵. Nakon napora koji su uložila socijalna preduzeća, organizacije civilnog društva i drugi akteri podrške, u Srbiji je usvojen Zakon o socijalnom preduzetništvu, a nakon toga je osnovan i multisektorski Savet za socijalno preduzetništvo s glavnim zadatkom da usvoji Program razvoja socijalnog preduzetništva, koji treba da prati implementaciju zakona na lokalnom

⁴ Srećković, D, Rakin, D. i Milovanović Z. (2021). *Neophodne mere podrške razvoju sektora socijalne i solidarne ekonomije u Srbiji*. Beograd: Koalicija za razvoj solidarne ekonomije. Dostupno na: <https://solidarnaekonomija.rs/wp-content/uploads/2021/03/Neophodne-mere-podrske-razvoju-sektora-socijalne-i-solidarne-ekonomije-1.pdf> .

⁵ Zakon o socijalnom preduzetništvu. *Službeni glasnik RS*, br. 14/2022. Dostupno na: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2022/14/7/reg>.

nivou i donosi mere za razvoj sektora. Ipak, bez kreiranja uslova za aktivno sprovođenje mera podrške na nivou lokalnih samouprava, usvajanje još jednog dokumenta neće značajno uticati na razvoj socijalnih preduzeća i osnivanje novih.

Na primeru grada Čačka uočava se neprepoznavanje socijalnog preduzetništva kao prakse koja doprinosi razvoju zajednice, a posebno kroz stvaranje prilika za radnu integraciju i zapošljavanja marginalizovanih grupa. Nijedan program, strategija ili akcioni plan koji su doneti na lokalnom nivou ne prepoznaju socijalno preduzetništvo kao model koji može da se iskoristi u cilju poboljšanja položaja ranjivih grupa.

Od velike je važnosti da se promovišu novi biznis modeli koji bi, pre svega, doprineli ekonomskom osnaživanju teško zapošljivih kategorija stanovništva u Srbiji. Kriza izazvana pandemijom Covid-19 pogodila je različite grupe stanovništva na tržištu rada, a posebno marginalizovane i osetljive grupe. Rezultati ankete potrošnje domaćinstva u Srbiji, koju je sproveo Republički zavod za statistiku⁶, govore da u zapadnoj regiji, kojoj pripada grad Čačak, živi 13,5% siromašnog stanovništva. Prema podacima čačanskog Centra za socijalni rad, svaki osmi građanin korisnik je njihovih usluga – što čini oko 16.000 građana ovog grada, uglavnom iz ranjivih grupa. Po izveštaju Centra za socijalni rad za 2021. godinu, na evidenciji se nalazi 1336 osoba sa invaliditetom, iako se procenjuje da je taj broj desetostruko veći. Učešće žena u populaciji nezaposlenih u odnosu na muškarce procentualno raste sa povećanjem stepena stručne spreme, a najmanje ih ima u kategoriji nekvalifikovanih. Značajan podatak jeste i da znatan broj fakultetski obrazovanih čeka zaposlenje, a od 560 nezaposlenih sa VII-1 stepenom čak 370 je ženskog pola. U Srbiji živi skoro pola miliona žena starosne dobi od 45 do 64 godine koje nemaju zaposlenje i prihode. Poslodavci i tržište rada ne posmatraju žene 45+ i osobe sa invaliditetom kao značajan resurs profesionalnog znanja, iskustva i veština, već ih radije zaobilaze kao nepoželjnu radnu snagu, isključujući ih iz ekonomskog života kao prestare i neprilagodljive intenzivnim promenama u poslovnoj sferi.

⁶ Anketa o potrošnji domaćinstava. (2021). Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20225687.pdf>.

1. Sadašnji status problema – analiza dokumenata javnih politika koje se odnose na problem u gradu Čačku i Republici Srbiji

Danas u Srbiji postoje različite forme socijalnih preduzeća – one posluju kao udruženja, preduzeća, zadruge, ali su po načinu i principima delovanja socijalna preduzeća. S obzirom na to da udruženja deluju kao socijalna preduzeća, Zakon o udruženjima⁷ koji je donet 2009. godine dao je podsticaj za delovanje socijalnih preduzeća, jer je upravo on udruženjima omogućio da imaju privrednu delatnost. Takođe, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom⁸ definiše d.o.o i udruženja koja se kao socijalna preduzeća, pored stvaranja profita, bave zapošljavanjem i rehabilitacijom lica sa invaliditetom, dok Zakon o zadrugama⁹ definiše zadruge kao pravnu formu. Procenjuje se da socijalnih preduzeća koja se bave radnom integracijom osoba sa invaliditetom ima 57. Međutim, ne postoji dovoljno sveobuhvatne statistike o performansama socijalnih preduzeća proporcionalno dužini i obimu ulaganja, dok oni statistički podaci koji postoje govore o tome da ova preduzeća nisu održiva i da zavise od direktnih državnih davanja. Ugled ovih preduzeća narušen je činjenicom da ona ne osnažuju dovoljan broj pojedinaca proporcionalno pogodnostima koje dobijaju kroz razne javne programe podrške. Socijalne zadruge predstavljaju još jednu pravnu formu socijalnih preduzeća. Zadruge imaju jasno izražen društveni cilj i po definiciji praktikuju participativno odlučivanje, i takođe imaju izraženu socijalnu funkciju. Ipak, od 2015. godine, kada je Zakon usvojen, registrovano je samo šest socijalnih zadruga. Istovremeno, poslednja systemska istraživanja¹⁰ o socijalnim preduzećima rađena u više intervala od 2010. do 2012. godine ukazuju na okviran broj od 500 socijalnih preduzeća koja posluju u formama udruženja i d.o.o., koja isključuju zadruge i preduzeća za

⁷ Zakon o udruženjima. *Službeni glasnik RS*, br. 44/2018. Dostupno na: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/51/6/reg>.

⁸ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom. *Službeni glasnik RS*, br. 36/2013. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/36/26/reg/20130416>.

⁹ Zakon o zadrugama. *Službeni glasnik RS*, br. 112/2015. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2015/112/10/reg>.

¹⁰ Republički zavod za statistiku. (2014). Ekonomski uticaj socijalnih preduzeća u Republici Srbiji. Dostupno na: <https://secons.net/wp-content/uploads/2022/01/17-Ekonomski-uticaj-socijalnih-preduzeca-u-Republici-Srbiji.pdf>.

profesionalnu rehabilitaciju. Ovaj tip socijalnih preduzeća ni na koji način nije prepoznat od strane sistema i ne uživa nikakvu podršku sektora.

Postojeće lokalne politike, kao što je **Strategija održivog razvoja grada Čačka¹¹ usvojena 2011. godine**, ne predviđaju nijednu podsticajnu meru za razvoj socijalnih preduzeća. S obzirom na to da je pomenuta strategija izrađena pre jedne decenije, bilo je evidentno da su neophodne izmene i dopune ovog dokumenta. U toku je izrada nove Strategije održivog razvoja grada Čačka, a organizacije civilnog društva dostavile su svoje predloge za razvoj socijalnog preduzetništva.

Ova činjenica je posebno važna imajući u vidu podatak da je Zakon o socijalnom preduzetništvu usvojen početkom 2022. godine i da ova oblast nije uređena ni u jednom strateškom dokumentu.

Ciljevi i aktivnosti u vidu mera podrške u okviru **Programa lokalnog ekonomskog razvoja za period 2020–2022. godine¹²** ne prepoznaju oblast socijalnog preduzetništva, niti su usmereni na podršku razvoju socijalnih preduzeća. Grad Čačak u svom strateškom okviru za ekonomski razvoj nije prepoznao potencijal socijalnih preduzeća za davanje doprinosa održivom i ruralnom razvoju zajednice, a posebno ekonomskom osnaživanju marginalizovanih i osetljivih grupa.

U **Akcionom planu zapošljavanja u gradu Čačku za period od 2021. do 2023. godine¹³** navode se procenti nezaposlenih žena, kao i da se upravo one, zajedno sa osobama sa invaliditetom, svrstavaju među najugroženije na tržištu rada. Najveći broj nezaposlenih žena je starosne dobi 50–59 godina, što predstavlja 12,8% nezaposlenih žena. Prema izveštajima Filijale

¹¹ Strategija održivog razvoja grada Čačka. (2011). Dostupno na: <https://www.cacak.org.rs/userfiles/files/Nacrt%20Strategije%20odrzivog%20razvoja%20grada%20Cacka.pdf>.

¹² Program lokalnog ekonomskog razvoja za period 2020–2022. godine. *Službeni list grada Čačka*, br. 19/2021. Dostupno na: https://www.cacak.org.rs/Obavestenje_o_izradi_Nacrta_Programa_lokalnog_ekonomskog_razvoja_za_period_2020_2022._godina-1-1-4604.

¹³ Akcioni plan zapošljavanja u gradu Čačku za period od 2021. do 2023. godine. *Službeni list grada Čačka*, br. 9/2021. Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2021_06/CA_009_2021_001.htm.

Čačak Nacionalne službe za zapošljavanje, na kraju 2020. godine na evidenciji se nalazilo 151 lice sa invaliditetom, od čega je 47,7% žena. Što se tiče zapošljavanja, ovim Akcionim planom u gradu Čačku navode se samozapošljavanje, novo zapošljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom. Grad Čačak u svom strateškom okviru za rešavanje pitanje nezaposlenosti i nezaposlenosti osetljivih grupa nije prepoznao socijalno preduzetništvo kao praksu koju treba podržati u cilju rešavanja pitanja nezaposlenosti. Takođe, važno je napomenuti da u Čačku nije donet ni Akcioni plan o rodnoj ravnopravnosti, koji bi trebalo da bude u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Donošenjem ovog dokumenta značajno bi se unapredio položaj žena u društvu, ali i na tržištu rada.

Lokalni akcioni plan za mlade od 2020. do 2023. godine¹⁴ usvojen je 2020. godine i izrađen u skladu sa Nacionalnom strategijom za mlade za period 2015. do 2025. godine. U ovom dokumentu su definisane mere kojima se podstiče razvoj preduzetništva, ali ni u jednom delu dokumenta ne napominju se podsticaji za osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća ili zapošljavanje u postojećim.

Dokumentom **Program podrške za sprovođenje poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja za područje teritorije grada Čačka za 2020. godinu**¹⁵ predviđeni su podsticaji u poljoprivredi pod kojim se podrazumevaju investicije u imovinu, kao i ekonomske aktivnosti u cilju podizanja konkurentnosti i slično. Ni u ovom dokumentu socijalno preduzeće ne prepoznaje se kao biznis model koji bi trebalo podržati – iako je vidljiv potencijal za njegov razvoj. Upravo se u ovom programu navodi da su rodne nejednakosti u domenu ekonomske participacije veoma izražene među ruralnom populacijom. Među ženama je manje učešće aktivnih lica, manje zaposlenih i manje onih koje rade van poljoprivrede u odnosu na muškarce. Posebno bi mogla

¹⁴ Lokalni akcioni plan za mlade za period 2020–2023. godine. *Službeni list grada Čačka*, br. 11/2020. Dostupno na:

https://www.cacak.org.rs/userfiles/files/Urbanizam/2020/Lokalni_akcioni_2020_2023.pdf.

¹⁵ Program podrške za sprovođenje poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja za područje teritorije grada Čačka za 2020. *Službeni list grada Čačka*, br. 11/2020 i 31/2020. Dostupno na: http://www.eupropisi.com/dokumenti/CA_011_2020_004.pdfhttp://www.eupropisi.com/dokumenti/CA_011_2020_004.pdf.

biti značajna podrška ženskom preduzetništvu u ruralnim sredinama, i na tome bi trebalo insistirati u narednom periodu.

2. Uporedna praksa iz zemalja EU ili regiona

Primer dobre prakse možemo videti u Italiji¹⁶, koja ima dugu tradiciju mera podrške za razvoj socijalnih preduzeća i socijalne ekonomije. Usvojeni modaliteti podrške menjali su se tokom vremena u zavisnosti od posebnih ciljeva kojima teži svaki region. Mere se kreću od subvencija, mera podrške finansijske konsolidacije, pa sve do podrške u realizaciji obuka. Italija je aktivirala niz mera podrške Evropskog socijalnog fonda namenjenih direktno socijalnim preduzećima. Neke su bile posebno ciljane na podržavanje specifičnih aktivnosti koje sprovode socijalna preduzeća, kao što su radna integracija i socijalna poljoprivreda. Takođe, postoje i mere podrške za širenje i jačanje socijalne ekonomije, koje je uspostavilo Ministarstvo za ekonomski razvoj 2015. godine. One su zamišljene da podrže stvaranje i rast socijalnih preduzeća koja doprinose ispunjenju ciljeva od opšteg interesa. Prednosti predviđene ovom merom podrške odnosile su se na socijalna preduzeća definisana prema zakonskoj odredbi 155/2006, i društvene zadruge i njihove konzorcijume, prema Zakonu 381/1991. Mere podrške su donele niz pozitivnih promena u oblasti socijalnog preduzetništva širom Italije. Primer koji prikazuje odnos javnog sektora prema socijalnom preduzetništvu jeste inicijativa Intervento 18. Inicijativu Intervento 18¹⁷ pokrenula je provincija Trento krajem devedesetih. Ona je usmerena na podršku zapošljavanju i socijalnu inkluziju lica u nepovoljnom položaju i OSI kroz obezbeđivanje subvencija socijalnim zadrugama. Subvencije imaju oblik delimičnog pokrića troškova za plaćanje radnika u nepovoljnom položaju i radnika sa invaliditetom, kao i troškova za trenere za promovisanje uključivanja radnika na tržište rada. Kako je navela Evropska konfederacija industrijskih i uslužnih zadruga¹⁸, saradnja između socijalnih preduzeća i javnog sektora bila je ključna prednost ove inicijative. Procenjeno je da se kroz ovu inicijativu generiše ušteda za javni sektor i do 6.000 evra po radniku godišnje. To

¹⁶ Borzaga, C. (2020) Evropska komisija. Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi / *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Updated country report: Italy*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na: <https://europa.eu/!Qq64ny>.

¹⁷ Ibid. str. 65.

¹⁸ Ibid. str. 66.

uključuje niže troškove u vezi sa pružanjem socijalnih i zdravstvenih usluga zbog poboljšanih zdravstvenih uslova socijalno uključenih radnika u nepovoljnom položaju.

3. Posledice neresavanja problema

Neprepoznavanje i nepodsticanje razvoja socijalnog preduzetništva predstavlja propuštanje prilike za korišćenje potencijala ovog sektora da bi se rešile prepreke u razvoju lokalne zajednice, a posebno problemi sa kojima se suočavaju osetljive i marginalizovane grupe. Tako ovaj problem pogađa žene 45+, koje čine trećinu lica sa evidencije NZS, i oko 10.000 osoba sa invaliditetom na teritoriji grada Čačka. Dalji izostanak adekvatnih javnih mera podrške za razvoj socijalnih preduzeća od strane lokalne samouprave grada Čačka usporava razvoj sektora socijalnih preduzeća, što posledično ograničava pozitivni društveni uticaj ovih aktera na razvoj zajednice. Socijalna preduzeća uz javne mere podrške mogu proširiti broj krajnjih korisnika, dok se u okviru sektora može povećati i broj socijalnih preduzeća; na kraju, i merama podrške može se usmeriti delovanje socijalnih preduzeća na goruća ekonomsko-socijalna pitanja. Na operativnijem nivou i primeru, socijalna preduzeća koja se bave zapošljavanjem teže zapošljivih kategorija mogu uz mere javne podrške početi sa zapošljavanjem onih lica koja su trenutno direktni korisnici programa državne pomoći, čime ih na aktivan način integrišu na tržište rada i omogućavaju im da uklone zavisnost od državnih davanja. Posledično, lica koja prođu radnu integraciju ili bivaju zaposlena u socijalnim preduzećima, a prethodno su bili korisnici socijalne novčane pomoći, smanjuju iznos javnih sredstava koja mogu biti alocirana na ona lica koja ne ostvaruju nikakve kriterijume za zaposlenje, ili na druge socioekonomske izazove koji zahtevaju direktnu novčanu podršku države. Propuštanje razumevanja uslova za razvoj socijalnog preduzetništva, povezanosti sa javnim interesom i razvojem zajednice, dovodi do propuštanja u efikasnom i odgovornijem postupanju javnih institucija prema društveno-ekonomskim izazovima i potencijalima lokalnih zajednica za razvoj.

Predlog za rešavanje problema

Socijalna preduzeća kao jedan od važnih subjekata socijalne ekonomije za cilj imaju ostvarivanje pozitivnog uticaja na zajednicu pre nego maksimalno uvećanje kapitala. Najprepoznatljiviji način

na koji socijalna preduzeća ostvaruju svoju društvenu misiju jeste zapošljavanje teže zapošljivih kategorija društva, čime doprinose društvenoj koheziji i smanjenju nejednakosti.

Cilj predloženih rešenja u nastavku najviše je podrška socijalnom preduzetništvu, koje u osnovi doprinosi rešavanju izazova za osobe sa invaliditetom i žene starosti 45+ godina, i kroz njihovo osnaživanje i dalji razvoj lokalne zajednice. Predložena rešenja takođe prate potrebu za razvojem institucionalnog i strateškog okvira na nivou grada Čačka u procesu implementacije Zakona o socijalnom preduzetništvu.

1. Uređenja oblasti socijalnog preduzetništva u gradu Čačku u domenu strateškog planiranja

Predlog za rešavanje problema ekonomskog položaja žena starosti 45+ godina i osoba sa invaliditetom kroz pokretanje socijalnih preduzeća na teritoriji grada Čačka sadržan je u inicijativi da se izvrši usklađivanje i dopuna lokalnih javnih akcionih planova, što ujedno predstavlja i osnovni okvir za podsticanje razvoja socijalnih preduzeća. Naime, veliki korak načinjen je donošenjem krovnog Zakona koji reguliše položaj i postojanje socijalnih preduzeća, i na taj način postavljen je pravni okvir u ovoj oblasti u kojoj posluje skoro 1200 preduzeća. Međutim, neophodno je izvršiti izmene i dopune dokumenata na nivou lokalnih samouprava, kojima bi se obuhvatili i podsticaji za osnivanje novih socijalnih preduzeća i razvoj postojećih u lokalnim zajednicama.

Potrebno je u lokalnim programskim dokumentima koji uređuju oblasti lokalnog ekonomskog razvoja, zapošljavanja, podsticaja za mlade i podrške za sprovođenje poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja definisati socijalno preduzetništvo kao praksu koja doprinosi opšte definisanim ciljevima u ovoj oblasti. Podršku razvoju socijalnog preduzetništva u ovim dokumentima treba definisati kao podršku izgradnji instrumenata koji doprinose opštim ciljevima lokalnih programa. U oblasti ekonomskog razvoja grada Čačka mere podrške namenjene mikro- i malim preduzećima treba prilagoditi i za socijalna preduzeća. U oblasti zapošljavanja, mere namenjene podršci u zapošljavanju treba nameniti i socijalnim preduzećima koja se bave zapošljavanjem marginalizovanih i osetljivih grupa, i to u vidu subvencija za zapošljavanje ili finansijske i nefinansijske podrške za pokretanje socijalnih preduzeća koja se bave radnom integracijom. U oblasti podsticaja i osnaživanja mladih, potrebno je predvideti programe edukacije

i finansijske podrške za pomoć mladima u razvoju ideja socijalnih inovacija i pokretanja socijalnih preduzeća. Na kraju, u domenu podrške za sprovođenje poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja u gradu Čačku, važno je prepoznati i prilagoditi mere podrške socijalnim preduzećima koja se bave poljoprivredom.

Pored adaptacije postojećih programski opredeljenih akcionih planova, potrebno je definisati fokusirani strateški pristup za razvoj socijalnog preduzetništva u zajednici – odnosno usvojiti Lokalni akcioni plan razvoja socijalnog preduzetništva. Strateški pristup razvoju specifičnih i adekvatnih mera podrške usmerenih na socijalna preduzeća fokus stavlja na potrebe socijalnih preduzeća i lokalne zajednice, što čini recept za ostvarivanje kvalitetnih rezultata. Svaka lokalna zajednica ima svoje prioritetne društveno-ekonomske izazove, a strateški pristup omogućava ne samo adekvatan odgovor na potrebe lokalnih socijalnih preduzeća, već omogućava i pregled sektora kroz monitoring i evaluaciju, što može poslužiti kao vredna informacija u kojim oblastima je moguće i potrebno osnivati nova socijalna preduzeća.

2. Uređenje oblasti socijalnog preduzetništva u gradu Čačku u domenu programskog planiranja i mera podrške

1. Opredeljivanje finansijskih ili nefinansijskih sredstava za podršku razvoju socijalnih preduzeća ili osnivanju novih.

Sredstva koja već postoje, a usmerena su na direktnu pomoć ugroženima, mogu se u određenom iznosu preusmeriti na podršku socijalnim preduzećima, koja zatim dugoročnije mogu doprineti rešavanju problema ugroženih. Istovremeno, praktičan primer bi bio besplatno ustupanje prostora u javnom vlasništvu (bivše fabrike, bivši pogoni i drugi prostori koji nisu u aktivnoj upotrebi) novim socijalno-preduzetničkim inicijativama. Na taj način, lokalne samouprave bez dodatnih troškova doprinose smanjenju početnog ulaganja socijalnih preduzetnika i olakšavaju operativno funkcionisanje.

2. Ulaganje u izgradnju znanja i kapaciteta zaposlenih u lokalnoj samoupravi u oblasti socijalnog preduzetništva.

Administrativne procedure i drugi poslovi koje lokalna samouprava pruža mogu biti značajno olakšani za socijalna preduzeća ukoliko bi se izgradili kapaciteti i znanje zaposlenih. Istovremeno, predstavnici lokalne samouprave koji imaju znanja i kapaciteta u ovoj temi olakšali bi praćenje rezultata podrške, te kreiranje novih ciklusa.

3. Afirmacija prakse socijalnog preduzetništva u lokalnoj zajednici i promocija sektora socijalnih preduzeća.

Lokalne samouprave mogu realizovati kampanje za podizanje svesti o značaju socijalnih preduzeća, po uzoru na kampanju „kupujsolidarno“¹⁹ koja može da se organizuje na nacionalnom nivou i sa nacionalnog nivoa transponuje na lokalni nivo. Osveščivanje uže i šire javnosti o ovoj praksi doprinosi ne samo uvećanom potencijalu za prodaju proizvoda i usluga socijalnih preduzeća, već i boljem razumevanju prirode socijalnog preduzetništva, te interesovanju drugih aktera (privrede, donatora i slično) za davanje podrške socijalnim preduzećima; Aktivnosti koje je moguće preduzeti jesu sajmovi i bazari za socijalna preduzeća, skupovi i javni razgovori u cilju informisanja, sastanci sa ključnim privrednim akterima u lokalnoj zajednici sa ciljem njihovog upućivanja na saradnju sa socijalnim preduzećima, i slično.

4. Uključivanje socijalnih preduzeća u javne nabavke sa društvenim uticajem.

Lokalne samouprave mogu kao meru podrške definisati aktivno uključivanje socijalnih preduzeća u javne nabavke kroz model rezervisanih javnih nabavki ili kroz javne nabavke sa društvenim uticajem kao ponuđače ili podugovarače u konzorcijumu ponuđača. Na ovaj način, lokalne samouprave direktno utiču na ostvarenje potencijala socijalnih preduzeća za pribavljanjem finansija direktnim poslovanjem na tržištu.

5. Ulaganje u umrežavanje i podsticanje saradnje među drugim akterima i socijalnim preduzećima u lokalnim zajednicama.

Grad Čačak može inicirati i promovisati povezivanje privrednih aktera, organizacija civilnog društva, lokalnih medija, lokalnih institucija obrazovanja i socijalnih preduzeća u cilju promocije socijalnog preduzetništva i jačanja ekosistema za njegov dalji razvoj.

¹⁹ Social Enterprise UK u partnerstvu sa Departmanom za digitalizaciju, kulturu, medije i sport lansiralo je kampanju Buy Social Corporate Challenge u aprilu 2016. <https://www.socialenterprise.org.uk/get-involved/social-procurement/buy-social-corporate-challenge/>.

Preporuke

- 1. Potrebno je da Grad Čačak inicira izmene akcionih planova u oblasti: lokalnog ekonomskog razvoja, zapošljavanja, podrške mladima, poljoprivrednog i ruralnog razvoja i rodne ravnopravnosti, a sa ciljem prepoznavanja socijalnog preduzetništva kao instrumenta za ostvarivanje ciljeva i predviđanje prilagođenih mera podrške socijalnom preduzetništvu u različitim funkcijama;**
- 2. Potrebno je da Grad Čačak izradi Lokalni akcioni plan za razvoj socijalnog preduzetništva i usaglasi ga s Nacionalnim programom razvoja socijalnog preduzetništva, kao i lokalnim dokumentima: Strategijom održivog razvoja grada Čačka, Programom lokalnog ekonomskog razvoja za period od 2020–2022., Akcionim planom zapošljavanja u gradu Čačku za period 2021–2023. godine, te Lokalnim akcionim planom za mlade 2020–2023. godine.**
- 3. Potrebno je da Grad Čačak inicira formiranje Lokalnog saveta za razvoj socijalnog preduzetništva sa mešovitim sastavom, tako da u njega budu uključene lokalna samouprava, lokalne OCD, lokalna socijalna preduzeća, lokalni eksperti i lokalni privredni akteri;**
- 4. Potrebno je da Grad Čačak otpočne sa vođenjem evidencije o socijalnim preduzećima koja posluju na teritoriji njegove nadležnosti;**
- 5. Potrebno je da Grad Čačak napravi uvid u dostupnost postojećih javnih resursa i procenu o mogućnostima direktne namene ovih resursa ka razvoju socijalnih preduzeća;**
- 6. Potrebno je da Grad Čačak inicira informativnu i promotivnu kampanju o socijalnom preduzetništvu „kupujsolidarno" na nivou lokalne zajednice i ka široj javnosti.**

Zaključak

Na nacionalnom nivou postignut je značajan napredak donošenjem krovnog Zakona koji uređuje domen socijalnog preduzetništva. Ovim potezom izražava se posvećenost zadovoljenju društvenih potreba, dok javne institucije nastoje podstaći razvoj i unapređenje sektora. Jedan od ciljeva je ojačati lokalne zajednice kroz području socijalnom preduzetnicima, čime se otvara prostor za inovativna rešenja i dugoročni razvoj. Od izuzetne je važnosti postojanje pravnog okvira i na lokalnom nivou, kao i njegova implementacija. Na taj način doprineće se razvoju i osnaživanju socijalnih preduzeća, u ovom slučaju na teritoriji Grada Čačka. Pored pravnog okvira, potrebno je dodatno osnažiti žene starosti 45 i više godina i osobe sa invaliditetom da se edukuju i preuzmu inicijativu za pokretanje socijalnih preduzeća. Razvoj institucionalnog okvira i aktivno uključivanje lokalne zajednice doprineće rešavanju mnogih društvenih pitanja i izazova sa kojima se susreću građani i građanke iz ranjivih kategorija. Činjenica je da osobe sa invaliditetom i žene starosti 45+ godina predstavljaju izuzetno važan segment društva, a visok procenat njihove nezaposlenosti stvara potrebu za razvojem preduzetništva uz pomoć kog će se uticati na rast, razvoj privrede i otvaranje novih radnih mesta. Uz unapređenje okvira za poslovanje i delovanje socijalnih preduzeća obezbediće se uslovi za rešavanje društveno-ekonomskih pitanja od značaja za lokalnu zajednicu, uz veće angažovanje privatnog sektora i povećanje efikasnosti lokalne samouprave.